

گفتاری پیرین در باب محیط زیست شهری

• خدر فرج کرده

■ محیط زیست شهری

■ تالیف: دکتر حسین شکویی

■ ناشر: مؤسسه تحقیقات اجتماعی و علوم انسانی دانشگاه تبریز،

اردیبهشت ۱۳۵۸

ایجاد محیط زیست مطلوب و دستیابی به امنیت، آسایش و رفاه در محیط‌های شهری هدف هر نوع برنامه‌ریزی شهری است. گسترش وسعت شهرها و رشد شهرنشینی و بروز مسائل مختلف در رابطه با ناتوانی و عدم تناسب برنامه‌ریزی‌هایی که منجر به بحران‌های زیست‌محیطی شهری در مقیاس وسیع شده است، لزوم توجه به ویژگی‌های زیست محیطی ارزش‌های زیست محیطی را در برنامه‌ریزی‌ها نمایان می‌سازد. دیدن شهرها به عنوان محیطی که در آن انبوهی از انسان‌ها زندگی می‌کنند و توجه به آنها در شناخت مشکلات بالقوه و بالفعل شهرها و ترسیم چشم‌اندازی مشخص و سنجیده از شهرها جهت دستیابی به زندگی مطلوب

در شهرها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که در برنامه‌ریزی‌ها کمتر به آن پرداخته می‌شود. کتاب محیط زیست شهری جزء اولین منابعی است که در ایران در زمینه محیط زیست شهری و مشکلات و نارسایی‌های آن خصوصاً در شهرهای بزرگ و ترسیم چشم‌اندازی از ویژگی‌ها و شرایط شهر مطلوب به نگارش درآمده است. کتاب در پنج فصل با عنوان‌های زیر به رشته تحریر درآمده است:

آب و هوای ویژه شهرها؛ آلودگی صوتی و ضعف شنوایی مردم شهرها؛ پارک‌ها و فضای باز شهری؛ امراض شهری؛ گریز از بحران، محیط زیست مطلوب.

در فصل اول ضمن تأکید بر این امر که شهرها از لحاظ آب و هوایی با محیط‌های اطراف خود تفاوت دارند به بررسی اثرات زیان‌بار آلودگی هوا در شهرها پرداخته می‌شود. بررسی موارد مختلفی همچون درجه حرارت، بارندگی، مواد موجود در هوای شهرها، آلودگی هوا و امراض، آلودگی هوا و زیان‌های اقتصادی و... نشان می‌دهد که آلودگی هوای شهری زیان‌ها و خسارت‌های زیادی به جامعه شهری وارد می‌آورد. آلودگی هوا در بخش‌های مختلف شهر (بخش مرکزی، بخش صنعتی، بخش مسکونی، حومه‌ها، پارک‌های شهری و...) به درجات متفاوت وجود دارد و در هر کدام از این بخش‌ها با توجه به نوع فعالیت‌ها، میزان آن و زیان‌های ناشی از آن فرق می‌کند. در پایان این فصل با ارائه پیشنهادهایی همچون تشکیل کمیته‌های مختلف (کمیته‌های مطالعاتی، تبلیغاتی، فعالیت‌های قانونی و روابط عمومی در زمینه آلودگی هوا) و همچنین از طریق ایجاد مناطق ممنوعه، ایجاد فضای سبز و پارک‌ها در نقاط مختلف شهر، اندازه‌گیری آلودگی هوا، تدارک دیدن برنامه‌های گسترده برای آشنا کردن مردم با خطرات آلودگی هوا، گسترش حمل و نقل عمومی و جلوگیری از تردد ماشین‌هایی که با سوخت ناقص کار می‌کنند بر لزوم کنترل آلودگی هوا در شهرها تأکید شده است.

در فصل دوم آلودگی صوتی در شهر و شناسایی عوامل آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. آلودگی صوتی می‌تواند اثرات زیان‌باری از جنبه‌های مختلف (بیماری‌های جسمی و روحی در افراد، اثرات آن از جنبه‌های اقتصادی، تأثیرات منفی آن بر آموزش و پرورش، کاهش ارزش ساختمان‌هایی که در معرض آلودگی صوتی زیاد قرار دارند و...) به بار آورد. در زمینه آلودگی صوتی در شهرها به نسبت سایر مسائل تحقیقات کمتری صورت گرفته است که این امر ناشی از آن است که آلودگی صوتی اثرات خود را به صورت نهفته و در درازمدت اعمال می‌کند. منابع آلودگی صوتی در شهرها به دو دسته منابع صوتی داخل ساختمان‌ها و منابع صوتی بیرونی تقسیم می‌شوند. تأکید بر نقش قانون و نقش برنامه‌ریزی کاربری اراضی و مکان‌یابی کاربری‌های سازگار با هم همراه با اقدامات کوتاه‌مدت دیگر می‌تواند در کاهش آلودگی صوتی مؤثر واقع شود.

در فصل سوم به ارزش و اهمیت پارک‌ها و فضاهای سبز شهری پرداخته شده و تأکید می‌گردد که پارک‌های شهری نه تنها

زاینده رود در میان شهر اصفهان

شهری، هدایت صحیح زندگی شهری، مشارکت فعال و مداوم شهروندان و روش‌های جدید برنامه‌ریزی می‌تواند مؤثر واقع شود. بدون شک بدون شناخت روش‌های مطلوب‌سازی در درون شهرها و کاهش اثرات مخرب زیست‌محیطی قادر به ایجاد محیط زیست مطلوب شهری نخواهیم بود. بیشترین فعالیت‌های انسان امروزه در شهرها و با تسلط و حاکمیت اقتصاد شهری صورت می‌گیرد بنابراین بررسی صحیح و عالمانه مسائل شهری و شناخت تنگناهای درونی و بیرونی شهرها و همچنین پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل آنها می‌تواند در ترسیم چشم‌اندازی روشن برای هر شهر متناسب با ویژگی‌های آن مفید باشد. در این راستا جهت حل بسیاری از مشکلات زیست محیطی شهرها، اتخاذ سیاست‌های متناسب با شرایط و ویژگی‌های هر شهر و سیاست‌های مبتنی بر ارزش‌های زیست‌محیطی و ارائه طرح‌های واقع‌بینانه برای رسیدن به سیاست‌ها می‌تواند راهگشا باشد. هر نوع برنامه‌ریزی شهری باید مبتنی بر در نظر گرفتن فضا برای کار کردن و فعالیت‌های شهری باشد. در نظر گرفتن اصول کلی مکان‌یابی و مطلوبیت برای هر کدام از کاربری‌های شهری متناسب با شرایط فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و... حاکم بر هر شهر و در نظر گرفتن اصول سلسله مراتب در مکان‌یابی و استقرار کارکردها و ضرورت‌های اصلی شهر و برقراری ارتباط منسجم و هماهنگ بین انواع کاربری‌های مختلف شهری می‌تواند در ایجاد محیط‌زیست مطلوب شهری و کاستن از نارسائی‌ها و مشکلات زیست‌محیطی مؤثر واقع شود.

ارزش تفریحی داشته و محل مناسبی برای گذران اوقات فراغت مردم است بلکه در اغلب موارد از توسعه بی‌قواره و نسنجیده شهرها جلوگیری می‌کند. ایجاد فضاهای سبز و تفریحی در نقاط مختلف شهر و منطبق با نیازهای گروه‌های مختلف (گروه‌های سنی و جنسی و اجتماعی مختلف) می‌تواند در جهت ایجاد محیط مطلوب و سالم شهری مؤثر واقع شود، در پایان این فصل تاکید شده که سالم سازی محیط زیست شهری نباید تاکید روی محله به خصوصی داشته باشد بلکه لازم است که امر سالم سازی از بخش مرکزی شهر آغاز شده و تا اطراف شهرها ادامه یابد.

در فصل چهارم به بررسی رابطه بین امراض شهری و محیط شهری پرداخته می‌شود. محیط شهری از عوامل و خصیصه‌های پیچیده‌ای تشکیل می‌شود که هر یک می‌تواند به نحوی سلامتی انسان را به خطر بیندازد و یا بعضی از بیماری‌ها را تشدید کند. سوازی امراض جسمی و روحی ناشی از محیط‌های شهری، آن چه در این فصل شایان توجه است اشاره به عامل فضاست که در برنامه‌ریزی شهری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که تأمین فضای مورد نیاز برای فعالیت‌ها و کاربری‌های مختلف شهر می‌تواند بسیاری از نارسایی‌های شهری را جبران نماید. در وضع موجود در بسیاری از شهرها، خصوصاً شهرهای بزرگ کمبود فضا باعث بروز نارسایی‌ها و مشکلات فراوانی در شهرها گردید. و خصوصاً به لحاظ اجتماعی مشکلات روانی زیادی را به بار می‌آورد.

در نهایت در فصل پنجم چشم‌انداز یک شهر مطلوب ترسیم می‌گردد. بر این اساس با شناخت وضع موجود شهرها و درک ماهیت و عمق مشکلات و نارسایی‌های محیط‌های شهری در وضع موجود آنها این سؤال مطرح می‌گردد که اگر شهرهای امروز ما با مشکل مواجه هستند شهرهای آینده باید چگونه باشند؟ چشم‌اندازی که از شهر مطلوب ترسیم می‌گردد به این صورت است که در آن می‌توان به سهولت به شغل و حرفه مورد نظر دست یافت، محله‌های آن بتوانند نیازهای روزمره خانواده را تأمین کند، امکانات فرهنگی و گذراندن اوقات فراغت را در خود داشته باشد، به انواع هنرها ارج نهاده شود و گوشه‌هایی از تأسیسات شهری به هنر و پرورش استعدادها و هنری اختصاص یابد، تاریخ گذشته خود را حفظ کند و در نهایت محیط‌زیست مطلوب شهری محیطی است که نیازهای مادی و معنوی جامعه را برآورده ساخته و این امکان را فراهم سازد که فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه شهری به سهولت صورت پذیرد.

در این فصل همچنین به عوامل توسعه و رشد و گسترش شهرها پرداخته شده و چهار عامل انقلاب دموگرافیکی، انقلاب در درآمد مردم، انقلاب در مصرف انرژی و انقلاب در استفاده از اتومبیل را عوامل اصلی رشد و گسترش شهرها برمی‌شمارد.

در پایان بر اساس مطالب کتاب می‌توان گفت برای رسیدن به یک محیط‌زیست مطلوب شهری اعمال روش‌های جدید مدیریت